

Patryk Theuss

Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy
ORCID: 0000-0002-6770-477X

Osoba najbliższa a związek partnerski – analiza przepisów prawa karnego materialnego i postępowania karnego

STRESZCZENIE Ochrona praw osób najbliższych w rozumieniu prawa karnego sensu largo, jest jednym z podstawowych uprawnień wynikających tak z rodzimego, jak również europejskiego ustawodawstwa. W rezultacie autor zwrócił szczególną uwagę na jedną z kategorii osób, które mieszczą się w pojęciu osoby najbliższej tj. osoby pozostające we wspólnym pożyciu. W prezentowanej pracy poddano analizie wykładnię terminu „pozostawania we wspólnym pożyciu” zarówno z perspektywy prawa karnego materialnego, jak i procesowego z uwzględnieniem dogmatyki oraz judykatury. Prezentowany artykuł jest wyrazem zmian interpretacyjnych pojęcia „pozostawania we wspólnym pożyciu” na przestrzeni ostatnich dekad z jednoczesnym sygnałem wyrażonym wnioskami de lege ferenda w zakresie zmian ustawodawczych ukierunkowanych na wprowadzenie legalnej definicji omawianego zwrotu prawnego występującego w prawie karnym sensu largo.

SŁOWA KLUCZOWE prawo karne materialne, postępowanie karne, osoba najbliższa, związek partnerski, wspólne pożycie

The Concept of a Close Person and Cohabitation in Criminal Law sensu largo: A Substantive and Procedural Analysis

SUMMARY The protection of the rights of the next of kin, in the sense of criminal law in the largo sense, is one of the basic rights under both domestic and European legislation. As a result, the author paid special attention to one of the categories of persons who fall within the concept of next of kin, i.e. persons in cohabitation. The presented work analyzes the interpretation of the term “cohabitation” both from the perspective of substantive and procedural criminal

law, taking into account dogma and jurisprudence. The presented article is an expression of the interpretative changes of the concept of “remaining in common cohabitation” over the past decades with a simultaneous signal expressed by *de lege ferenda* proposals for legislative changes aimed at introducing a legal definition of the discussed legal phrase occurring in criminal law *sensu largo*.

KEYWORDS substantive criminal law, criminal proceedings, next of kin, partnership, cohabitation

Wstęp

Relacje interpersonalne stanowią fundament sposobu wyrażania się między ludźmi, który oparty jest na emocjach wywołujących zmiany fizjologiczne¹ zarówno w sposób ulotny jak również trwałe. Zauroczenie, sympatia mogą stanowić fundament złożonych relacji międzyludzkich, które w rezultacie skutkują tworzeniem się związku partnerskiego jako etapu zmierzającego do wykształcenia się sformalizowanej formy pożycia jakim jest małżeństwo. Prezentowana teza znalazłaby niewątpliwą socjologiczną aprobatę w ubiegłym stuleciu. Ongiś obowiązująca tendencja, formalizowania związku traktowana była jako synonim trwałości, w wstępnej fazie życia rodzinnego i gwarancji prokreacji². W Polsce rodzina oparta na związku małżeńskim posiada zakorzenioną tradycję, co wynika z dużej roli Kościoła i religii w społeczeństwie³. Zmiany społeczne na przestrzeni ostatnich dekad dokonane w okresie transformacji systemowej, późniejszej globalizacji, rozwoju techniki i zniesienie ograniczeń komunikacyjnych doprowadziły do erozji instytucji małżeństwa na rzecz związków partnerskich⁴. Właściwe jest tym samym „oderwanie” związków nieformalnych od małżeństw, oznaczające zerwanie z tradycyjnym ujęciem tego typu związków⁵. Konieczność „unowocześnienia” kodyfikacji karnej, odrywającej od tradycyjnej, opartej na religii definicji związku utożsamionego z małżeństwem doprowadziło

¹ Gałuszka A., *Emocje – ich znaczenie i zadania*, „Journal of Education, Health and Sport” 2022, nr 12, s. 149-150.

² Kotłarska-Michalska G., *Małżeństwo jako związek, wspólnota, instytucja, podsystem i rodzaj stosunku społecznego*, „Rocznik Socjologii Rodziny” 1998, t. 10, s. 49.

³ Wierzbosławski S., *Przeobrażenia demograficzne współczesnej Europy i perspektywy jej rozwoju*, [w:] Studia Europejskie, red. R. Domański, Poznań 1993, s. 101-104.

⁴ Kotowska I.E., *Drugie przejście demograficzne i jego uwarunkowania*, [w:] Przemiany demograficzne w Polsce w latach 90. w świetle koncepcji drugiego przejścia demograficznego, red. I.E. Kotowska, Warszawa 1999, s. 26-33.

⁵ Hartwich F., *Konkubinat – dylematy prawne*, „Palestra” 2007, nr 3-4, s. 57 i n.

do zdefiniowania przez ustawodawcę „najbliższego”, który obejmował swoim zakresem, osobę pozostającą faktycznie we wspólnym pożyciu. Prezentowana myśl prawodawcza w zakresie definiowania osoby najbliższej kontynuowana była również w kodyfikacji karnej z 1997 r. wskazując w przepisie art. 115§11 kk⁶, której definicja w niezmienionej formie obowiązuje do dzisiaj, że osobą najbliższą jest małżonek, wstępny, zstępny, rodzeństwo, powinowaty w tej samej linii lub stopniu, osoba pozostająca w stosunku przysposobienia oraz jej małżonek, a także osoba pozostająca we wspólnym pożyciu. Dostrzeżenie przez ustawodawcę konieczności objęcia prawnokarną ochroną sensu largo osoby pozostającej we wspólnym pożyciu stanowiło systemowe rozszerzenie zabezpieczenia praw osób pozostających w nieformalnych związkach partnerskich, gdyż systemowa ochrona związku dotyczy sformalizowanej instytucji jaką jest małżeństwo. W myśl przepisu art. 18 Konstytucji⁷ to małżeństwo jako związek kobiety i mężczyzny znajduje się pod ochroną i opieką Rzeczypospolitej Polskiej. Badany przepis wprowadza bezwzględne wymaganie heteroseksualnego charakteru małżeństwa i zakazuje ustawodawcy nadawania charakteru małżeństwa związkom faktycznym (konkubinatowi) między kobietą i mężczyzną, jak też związkom pomiędzy osobami jednej płci⁸.

Nie ulega wątpliwości, że systemowe uregulowania ochronne immanentnie związane są z sformalizowaną formą związku partnerskiego i skupiają się na cywilistyczno-administracyjnych aspektach. Szerokie spektrum badanej problematyki pozostaje cały czas w zainteresowaniu dogmatyki, lecz w niniejszej publikacji autor skupi się na elementach ochrony związku partnerskiego z perspektywy prawa karnego materialnego oraz procedury karnej. Zbadanie wskazanej problematyki, nawet w okrojonym prawnokarnym zakresie wymaga szerokiej i dogłębnej analizy przepisów zarówno prawa karnego materialnego, jak również prawa karnego procesowego w szczególności, w celu uzyskania odpowiedzi na postawione w formie pytań problemy badawcze: w jakim zakresie przysługuje ochrona prawnokarna osobom żyjącym w nieformalnym związku partnerskim? Czy ustawodawca określając osobę najbliższą jako osobę pozostającą w pożyciu, uwzględnia tylko związki heteroseksualne czy również homoseksualne oraz czy osobie będącej w związku partnerskim przysługuje prawo do odmowy składania zeznań? Uzyskanie odpowiedzi na prezentowane

⁶ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r., Kodeks karny (tj. Dz.U. z 2025 r. poz. 383 ze zm.).

⁷ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (tj. Dz.U. z 2009 r. poz. 946 ze zm.).

⁸ Piotrowski R., *W sprawie projektu ustawy o związkach partnerskich (opinia)*, „Przegląd Sejmowy” 2012, nr 4, s. 183..

problemy badawcze w sposób jednoznaczny pozwoli na wyznaczenie prawodawczych ram ochronnych osób pozostających w nieformalnych związkach partnerskich.

Osoba najbliższa przez pryzmat kodeksu karnego

Uprawnienia osób znajdujących się w bliskich relacjach z osobą, przeciwko której prowadzone jest postępowanie karne stanowiło przedmiot analizy dogmatycznej już podczas projektu pierwszego kodeksu karnego w niepodległej Polsce. W myśl ongiś obowiązujących przepisów wynikających z kodeksu karnego z 1932 r. osobą najbliższą był krewny w linii wstępnej lub zstępnej, małżonek, tudzież rodzice, rodzeństwo i dzieci małżonka. W prezentowanym przepisie ustawodawca objął obligatoryjną ochroną enumeratywnie wymienione osoby. W tym miejscu warto zwrócić uwagę, że ustawodawca przewidział również fakultatywną ochronę osoby bliskiej, która to mogła liczyć na bezkarność w przypadku uznania przez sąd rzeczywistych relacji bliskości ze sprawcą⁹.

W kodeksie karnym z 1969 r. ustawodawca zlikwidował podział na „osoby najbliższe” i „bliskie”, wprowadzając jedną definicję „najbliższego”. Ustawowe unormowanie zawarte w przepisie art. 120§5 kk z 1969 r. pierwszy raz wprowadziło ochronę osoby pozostającej faktycznie we wspólnym pożyciu jako najbliższego. W myśl literatury przedmiotu z okresu obowiązywania ustawy karnej z 1969 r., faktyczne współżycie dotyczyło osób współżyjących jak małżonkowie, w szczególności w postaci wspólnego ogniska domowego tylko, że bez legalnego więzła małżeńskiego¹⁰. W kodeksie karnym z 1997 r. podobnie jak w poprzednim akcie normatywnym, ustawodawca w rozdziale poświęconym wyjaśnieniom pojęć ustawowych, wprowadził definicję „osoby najbliższej”. Jediną różnicą między definicją występującą w ówczesnym kodeksie karnym było usunięcie słowa „faktycznie” z opisu osoby najbliższej. W rezultacie katalog osób korzystających z dobrodziejstwa wynikającego obecnie z przepisu art. 115§11 kk nie jest enumeratywnym zestawieniem podmiotów objętych zakres definiowanego pojęcia, co zostało zauważone już podczas obowiązywania kodeksu karnego z 1969 r. Podstawowe rozbieżności dotyczące wykładni „najbliższego” („osoby najbliższej”) zostały rozwiane wyrokiem Sądu Najwyższego z dnia 5 maja 1973 r.,

⁹ Wiśniewski C., *Osoba najbliższa w polskich kodeksach karnych*, „Miscellanea Historico – Iuridica” 2014, t. 13, z. 2, s. 242-243.

¹⁰ Andrejew I., Świda W., Wolter W., *Kodeks karny z komentarzem*, Warszawa 1973, s. 376-377.

zgodnie z którym w ramach desygnatu „najbliższy” należy uznać, że wstępnii to rodzice, dziadkowie i pradiadkowie. Zstępni to dzieci, wnuki i prawnuki. Krewni jednego ze współmałżonków są powinowatymi dla drugiego małżonka. Rodzeństwo to bracia lub siostry. Sąd zwracając uwagę na osoby pozostające faktycznie we wspólnym pożyciu, uznał że kodeks ma na względzie konkubinę i konkubenta¹¹. Dalsza wykładnia badanego przepisu skutkowałą rozszerzeniem kręgu osób, które w myśl przepisów ustawy należy uznać za osoby najbliższe¹². Kontynuując rozważania dogmatyczne w zakresie osoby pozostającej we wspólnym pożyciu przez pryzmat osoby najbliższej zdefiniowanej w kodeksie karnym, należy zwrócić uwagę na wykładnię tego przepisu w okresie obowiązywania ówczesnego kodeksu karnego z 1969 r. Zdaniem Igora Andrejewa, Witolda Świdy oraz Władysława Woltera: „do najbliższych kodeks karny zalicza również osoby żyjące w konkubinacie. Warunkiem koniecznym jest, aby zachodziło takie współżycie, które jest właściwe małżonkom, w szczególności w postaci wspólnego ogniska domowego”¹³. Egzegeza przepisu dokonana ponad 50 lat temu, przez kilkudekadowy period cały czas miała swoją ugruntowaną pozycję¹⁴. W rezultacie uznawano jedynie konkubinat osób heteroseksualnych, pomijając osoby żyjące w homoseksualnych związkach, oczywiście przy spełnieniu warunków „wspólnego pożycia”. Na przestrzeni lat prezentowany pogląd doczekał się dogmatycznej nowelizacji za sprawą uchwały składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 25 lutego 2016 r. zgodnie z którą, odmiennosc płci osób pozostających w nieformalnym związku nie jest warunkiem uznania ich za pozostających we wspólnym pożyciu w rozumieniu art. 115§11 kk¹⁵.

Na gruncie systemu prawa w tym i prawa karnego dominuje pogląd, zgodnie z którym uznanie wspólnego pożycia, uzależnione jest od więzi duchowej (emocjonalnej, uczuciowej), gospodarczej (prowadzenie wspólnego gospodarstwa) oraz fizycznej osób pozostających w nieformalnym związku. W rezultacie

¹¹ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 5 września 1973 r., IV KR 197/73, LEX nr 63773.

¹² Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 5 listopada 1981 r., I KR 240/81, OSNKW 1981 nr 12, poz. 73; Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 10 listopada 1976 r., V KR 184/76, OSNKW 1977 nr 3, poz. 27.

¹³ Andrejew I., Świda W., Wolter W., *Kodeks Karny z Komentarzem*, Warszawa 1973, s. 377.

¹⁴ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 31 marca 1988 r., I KR 50/88, OSNKW 1988, nr 9-10, poz. 71; Wyrok Sądu Apelacyjnego w Lublinie z dnia 30 grudnia 1997 r., II Aka 51/97, Apel.-Lub. 1998, nr 1, poz. 7; postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 4 lutego 2010 r., V KK 296/09, OSNKW 2010, nr 6, poz. 51; Wyrok Sądu Apelacyjnego w Szczecinie z dnia 21 grudnia 2006 r., II Aka 157/06, Lex nr 283401.

¹⁵ Uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 25 lutego 2016 r., sygn. akt I KZP 20/15.

należy przyjąć, że wspólne pożycie stanowi pozostawanie w relacjach takich jak małżeńskie, lecz bez formalnego charakteru¹⁶.

Prezentowane dogmatyczne desygnaty „wspólnego pożycia” świadczące o nabyciu uprawnień w rozumieniu art. 115§11 kk, muszą wystąpić łącznie. Słusznie spotyka się w doktrynie oraz judykaturze z poglądem, że romans między dwoma osobami, redukujący się do utrzymania stosunków seksualnych ani też sam fakt, że mężczyzna alimentuje matkę i dzieci pozamałżeńskie nie stanowi o przyznaniu statusu osoby najbliższej¹⁷. Osobami najbliższymi nie są także osoby, które kiedyś pozostawały, ale już nie pozostają we wspólnym pożyciu¹⁸.

Nie budzi wątpliwości, że bycie w nieformalnym związku partnerskim w zakresie ochrony prawnokarnej dotyczy tylko i wyłącznie momentu realnie wypełniającego elementy świadczące o wspólnym pożyciu. W rezultacie kulturowo i społecznie uznawane narzeczeństwo jako stadium związku zmierzające do bezpośredniego formalnego zawarcie związku w formie małżeństwa nie zawsze będzie stanowiło o pozostawaniu we wspólnym pożyciu. W konsekwencji przyznanie statusu osoby najbliższej w rozumieniu art. 115§11 kk osobom będącym w narzeczeństwie wymaga potwierdzenia spełnienia przesłanek świadczących o wspólnym pożyciu. Nie można również uznać za wspólne pożycie sytuacji polegającej jedynie na wspólnym mieszkaniu przez dwie osoby np. dwójki znajomych¹⁹, niezależnie od czasu trwania powyższego stanu. W związku z powyższym krytycznie należy ocenić pogląd wyrażony przez Sąd Najwyższy, zgodnie z którym osoby, pomiędzy którymi z racji wspólnego długotrwałego życia i przyjęcia określonego modelu tego życia, doszło do zawiązania relacji tożsamyh z najbliższymi relacjami rodzinnymi, o których mowa w art. 115§11 kk²⁰. W ocenie autora jest to niewłaściwe rozszerzenie wykładni terminu „wspólnego pożycia” o osoby, które z racji wspólnego zamieszkania, w rezultacie wspólnego życia *sensu largo*, mogą korzystać z prawa do przyznania im statusu osoby najbliższej. Powyższe relacje stanowią jedynie więź osób wynikającą ze wspólnego

¹⁶ Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 20 listopada 2009 r., III CZP 99/2009, OSNC 2010, nr 5, poz. 74; Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 21 maja 2002 r., III CZP 26/02, OSNC 2003, z. 2, poz. 20.

¹⁷ Andrejew I., Świda W., Wolter W., *Kodeks karny z komentarzem*, Warszawa 1973, s. 377; Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 15 października 1975 r., V KR 93/75, LEX nr 63538.

¹⁸ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 23 lipca 2008 r., V KK 12/08, LEX nr 438485; Wyrok Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z dnia 31 października 2023 r., II AKa 359/23, LEX nr 3672999.

¹⁹ Grudecki M., *Komentarz do art. 115 kk [w:] Kodeks karny. Komentarz*, red. J. Kulesza, Warszawa 2025, s. 256.

²⁰ Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 4 marca 2015 r., IV KO 98/14, OSNKW 2015, nr 8, poz. 67.

spędzania czasu z racji jednego miejsca zamieszkania bądź pobytu, czy to z przypadku (studenci wynajmujący stancję, mieszkający w akademiku) bądź wynikające z pracy (wychowawcy oraz jego podopieczni w internacie, młodzieżowym ośrodku wychowawczym czy też domu dziecka).

Należy podkreślić, że wspólne pożycie oznacza pogłębianą więź między dwiema osobami, rozumianą jako trwały związek, połączony więzami uczuciowymi, fizycznymi i ekonomicznymi, to jest wspólnym planowaniem i podejmowaniem ważnych decyzji oraz wspólnym ponoszeniem kosztów egzystencji²¹. Bez wątpienia słusznym jest stwierdzenie Justyny Matyni, że „ustalenie czy danej osobie należy przyznać prerogatywy płynące z uznania jej za osobę najbliższą oskarżonemu/obwinionemu, bądź pokrzywdzonemu powinno być oparte na jednostkowej ocenie dokonywanej przez sąd *ad casu* z poszanowaniem zasad słuszności i z wykorzystaniem wykładni językowej”²².

Osoba najbliższa w postępowaniu karnym

Ustawodawca w procedurze karnej posługuje się pojęciem „osoba najbliższa” zarówno dla określenia jej uprawnień do wystąpienia jako strona zastępcza lub nowa, jak również wskazując przysługujące prawa w zakresie ochrony świadka ze względu na niebezpieczeństwo dla osoby bliskiej oraz obowiązku zawiadomienia osoby najbliższej o zatrzymaniu lub tymczasowym aresztowaniu. Czynny udział osoby najbliższej w procedurze karnej wynika bezpośrednio z przepisu art. 52 kpk²³, zgodnie z którym w razie śmierci pokrzywdzonego jego prawa mogą być wykonywane przez osobę najbliższą jako strony zastępczej bądź nowej.

Przypisanie uprawnień w niniejszych formach uzależnione jest od momentu wstąpienia osoby najbliższej w uprawnienia pokrzywdzonego. Przed wszczęciem postępowania karnego osoba najbliższa wchodząca w uprawnienia pokrzywdzonego nabywa status strony zastępczej, z chwilą wstąpienia w już toczącym się postępowaniu, osoba najbliższa pełni rolę strony nowej. Warto zwrócić uwagę, że wstąpienie osoby najbliższej w prawa zmarłego pokrzywdzonego uprawnia do wykonywania jego praw w myśl zasady kontrydyktoryjności, co powoduje,

²¹ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 28 października 2009 r., II AKA 176/09, LEX nr 570556.

²² J. Matynia, Pojęcie osób pozostających we wspólnym pożyciu – analiza dogmatyczna, „Filozofia Publiczna i Edukacja Demokratyczna” 2017, t. 6, nr 2, s. 121.

²³ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997, Kodeks Postępowania Karnego (tj. Dz.U. z 2025 r. poz. 46,304 ze zm.).

że osoba najbliższa nie działa za kogoś innego lecz we własnym imieniu, jako strona procesowa²⁴. W rezultacie wykonywanie praw procesowych osoby pokrzywdzonej przez przestępstwo nie ustaje z chwilą jej śmierci, a prawa te mogą być podjęte lub kontynuowane przez osobę najbliższą²⁵.

Z perspektywy procedury karnej wykonywanie praw pokrzywdzonego warunkowane jest spełnieniem wymagań formalnych zawartych w przepisie art. 115§11 kk. Osoba, która należy do kategorii osób wymienionych przez ustawodawcę w prezentowanym przepisie jest osobą najbliższą i może wstąpić w prawa pokrzywdzonego. Osoba pozostająca we wspólnym pożyciu, pomimo braku legalnej definicji również powinna zostać dopuszczona do wstąpienia w prawa pokrzywdzonego po jego śmierci, co wynika z gwarancyjnej funkcji postępowania karnego. Osoby pozostające w nieformalnym związku partnerskim nie mogą ponosić negatywnych konsekwencji braku uregulowań normatywnych w tym zakresie. Warto także podkreślić, że pojęcie „wspólnego pożycia” nie może być utożsamiane z terminem „szczególnie bliski stosunek osobisty”.

Regulacja zawarta w przepisie art. 185 kpk wskazuje na stosunek łączący świadka z oskarżonym/podejrzany inny niż w przypadku osób najbliższych, lecz do niego zbliżony. Słusznie wskazuje Dagmara Gruszecka, że za szczególnie bliskie stosunki osobiste uważa się związki i powiązania osobiste niekwalifikujące się do stosunku najbliższości, uzasadniające odmowę zeznań, ale społecznie akceptowane lub tolerowane, np. stan narzeczeństwa, pokrewieństwo czy powinowactwo z konkubentem oskarżonego, były konkubinaty, przyjaźń i inne podobne związki typu osobistego²⁶.

W rezultacie osoby żyjące w nieformalnym związku (przy wypełnieniu ustawowych założeń wspólnego pożycia) mogą korzystać z uprawnień wynikających z przepisu art. 182 kpk. Ustawodawca wprowadzając prezentowany przepis kierował się względami humanitarnymi, w szczególności brakiem zmuszenia świadka do wyboru pomiędzy koniecznością zeznawania prawdy, a zmierzaniem do nieszkodzenia interesom najbliższego²⁷. Wykładnia językowa badanego przepisu daje podstawy do uznania, że moment, w którym świadek uzyskuje prezentowane

²⁴ Grajewski J., Paprzycki L.K., Steinborn S., *Kodeks postępowania karnego. Komentarz. T. 1*, Kraków 2006, s. 216.

²⁵ Tarnowska D., *Udział osoby najbliższej w postępowaniu karnym*, „Prokuratura i Prawo” 2008, nr 12, s. 129-130.

²⁶ Gruszecka D., *Komentarz do art. 182 kpk*, [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. J. Skorupka, wyd. 4, Warszawa 2020, s. 446-447.

²⁷ Tamże, s. 430.

uprawnienia następuje z chwilą wejścia postępowania karnego w fazę *in personam*. Warto jednak zauważyć, że *ratio legis* przepisu art. 182 kpk przemawia za nadaniem uprawnień do odmowy składania zeznań w sytuacji kiedy zebrany materiał dowodowy jeszcze w fazie postępowania *in rem* wskazuje na to, że w konsekwencji zostanie przedstawiony zarzut osobie najbliższej dla świadka²⁸.

Skorzystanie z prezentowanych praw przez świadka jest uprawnieniem o charakterze osobistym, dlatego organ ścigania nie jest uprawniony do ustalenia i oceny, motywów, pobudek, na podstawie których świadek skorzystał z takich uprawnień. W kompetencji organu ścigania jest ustalenie czy w ogóle istnieją przesłanki do korzystania z dobrodziejstwa wynikającego z badanego przepisu, zwłaszcza gdy podstawą do odmowy składania zeznań jest wspólne pożycie.

Nie ulega wątpliwości, że brak obecnego ustawodawczego zalegalizowania związku partnerskiego zarówno hetero, jak i homoseksualnego powoduje zawężony zakres uprawnień wynikających z badanego przepisu względem związku małżeńskiego. Przysługujące uprawnienia do odmowy składania zeznań nie dezaktualizują się w momencie ustania związku małżeńskiego, natomiast z chwilą rozstania się partnerów będących w związku partnerskim już tak²⁹. Zakres przedmioty prawa do odmowy składania zeznań rozciąga się na całokształt zeznań świadka dotyczących danego podejrzanego/oskarżonego, z którym wiąże go stosunek zgodnie z przepisem art. 182§1 i 2 kpk. Świadek nie może odmówić zeznań tylko w części bądź zeznawać jedynie na korzyść podejrzanego/oskarżonego, a w zakresie obciążającym stronę postępowania karnego korzystać z prawa do odmowy składania zeznań. Nie jest w związku z powyższym dopuszczalne, aby świadek składał zeznania w sposób wybiórczy³⁰.

Osoba najbliższa posiada także uprawnienia wynikające z zastosowania wobec osoby podejrzanej/podejrzanego środków przymusu takich jak zatrzymanie bądź tymczasowe aresztowanie. W myśl przepisu art. 245§3 kpk, na żądanie zatrzymanego, Policja bądź inny organ, który dokonał zatrzymania zobowiązany jest to powiadomienia co do zasady osoby najbliższej. Powiadomienie osoby najbliższej powinno nastąpić bezzwłocznie czyli tak szybko, jak to jest w układzie

²⁸ Stefański R.A., *Prawo odmowy zeznań w nowym kodeksie postępowania karnego*, „Prokuratura i Prawo” 1998, nr 7-8, s. 117-123.

²⁹ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 23 lipca 2008 r., V KK 12/08, LEX nr 438485.

³⁰ Mętel J., *Prawo do odmowy zeznań w kodeksie postępowania karnego*, [w:] *Nowa kodyfikacja prawa karnego*, t. 1, red. L. Bogunia, Wrocław 2001, s. 183; D. Gruszecka, *Komentarz do art. 182 kpk...*, s. 432.

konkretnych okoliczności występujących w sprawie możliwe³¹. W przypadku zastosowania tymczasowego aresztowania ustawodawca wyklucza fakultatywne uprawnienie do zawiadomienia o pozbawieniu wolności osoby najbliższej bądź innej osoby wskazanej przez oskarżonego (podejrzanego). Sąd w przypadku zastosowania tymczasowego aresztowania ma obowiązek powiadomić osobę najbliższą dla oskarżonego oraz inną osobą lub obok wskazanej przez oskarżonego. Prawodawca w zakresie powiadomienia osoby wskazanej przez zatrzymanego, czy też tymczasowo aresztowanego zwraca uwagę na termin powiadomienia, który został określony jako bezzwłoczny. Natomiast legislator nie narzuca organowi realizującemu uprawnienie osoby pozbawionej wolności formy tego powiadomienia. W ocenie autora prawidłowe zawiadomienie nie musi polegać jedynie na osobistym zawiadomieniu przez funkcjonariuszy, lecz także może przybrać formę telefoniczną. Kontrowersyjną wydaje się być forma zawiadomienia o zatrzymaniu albo tymczasowym aresztowaniu za pośrednictwem drogi elektronicznej poprzez wysłanie wiadomości e-mail, która to mogłaby naruszać ustawodawczy wymóg bezzwłoczności powiadomienia.

Zakończenie

Przeprowadzona analiza zarówno przepisów karnomaterialnych, jak również procesowych dotyczących osoby najbliższej pozwala dojść do wniosku, że wykładnia przepisu art. 115§11 kk, definiująca osobę najbliższą nie budzi większych wątpliwości dogmatycznych oraz orzecznich *in principio*, co związane jest z uregulowaniem zawartych terminów w obowiązujących aktach normatywnych. *In fine* badany przepis zawiera niezdefiniowaną kategorię osób tzn. osób znajdujących się we wspólnym pożyciu, którym ustawodawca nadał uprawnienia osoby najbliższej, jednak nie definiując samego pojęcia „pozostawania we wspólnym pożyciu”. Swoboda interpretacyjna towarzysząca ustawowemu terminowi przez ostatnie dekady doprowadziła do wypracowania dogmatyczno/jurydycznego wyjaśnienia ustawowego pojęcia, wskazując, że jest to nieformalny związek homo/heteroseksualny oparty na więzi duchowej, gospodarczej oraz fizycznej osób pozostających w nieformalnym związku.

Zawężenie interpretacyjne pojęcia „pozostawania we wspólnym pożyciu” zostało wyrażone z nadzieją położenia kresu wykładniom zarówno zawężającym, jak i rozszerzającym analizowanego terminu na gruncie prawa karnego

³¹ Hofmański P., *Kodeks Postępowania Karnego. Tom 1. Komentarz*, Warszawa 2007, s. 1180.

*sensu largo*³². W rezultacie spełnienie powyższych przesłanek daje dopiero podstawy do przyznania statusu osoby najbliższej i korzystanie na etapie postępowania karnego z przysługujących praw. Nie ulega jednak wątpliwości, że *de lege lata* brak legalnej definicji „pozostawania we wspólnym pożyciu” powoduje, że na każdym etapie postępowania karnego może dojść do podważania uprawnień przysługujących osobie najbliższej. W związku z powyższym, formułując wnioski *de lege ferenda*, rozwiązaniem chroniącym na każdym stadium postępowania karnego prawa osoby najbliższej jest wprowadzenie do systemu prawa definicji „pozostawania we wspólnym pożyciu”. Ustawodawcze wyjaśnienie zwrotu znajdującego się w porządku prawnym od 1969 roku stanowiłoby relewantny element ochrony praw osób wspólnie żyjących w nieformalnych związkach homo oraz heteroseksualnych.

Bibliografia

Literatura

- Andrejew I., Świda W., Wolter W., *Kodeks karny z komentarzem*, Warszawa 1973.
- Gałuszka A., *Emocje – ich znaczenie i zadania*, „Journal of Education, Health and Sport” 2022, nr 12.
- Grajewski J., Paprzycki L.K., Steinborn S., *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*. T. 1, Kraków 2006.
- Grudecki M., *Komentarz do art. 115 kk [w:] Kodeks karny. Komentarz*, red. J. Kulesza, Warszawa 2025.
- Gruszecka D., *Komentarz do art. 182 kpk, [w:] Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. J. Skorupka, wyd. 4, Warszawa 2020.
- Hartwich F., *Konkubinat- dylematy prawne*, „Palestra” 2007, nr 3–4.
- Kotlarska-Michalska G., *Małżeństwo jako związek, wspólnota, instytucja, podsystem i rodzaj stosunku społecznego*, „Rocznik Socjologii Rodziny” 1998, t. 10.
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (tj. Dz.U. z 2009 r. poz. 946 ze zm.).
- Kotowska I.E., *Drugie przejście demograficzne i jego uwarunkowania*, [w:] *Przemiany demograficzne w Polsce w latach 90. w świetle koncepcji drugiego przejścia demograficznego*, red. I.E. Kotowska, Warszawa 1999.
- Majewski J., *Komentarz do art. 115 kk, [w:] Kodeks karny. Komentarz*, red. A. Błachnio, J. Kosonoga-Zygmunt, P. Zakrzewski, J. Majewski, Warszawa 2024.
- Matynia J., *Pojęcie osób pozostających we wspólnym pożyciu – analiza dogmatyczna*, „Filozofia Publiczna i Edukacja Demokratyczna” 2017, t. 6, nr 2.
- Piotrowski R., *W sprawie projektu ustawy o związkach partnerskich (opinia)*, „Przegląd Sejmowy” 2012, nr 4.

³² Popiel M., Tokarska M., *Glosa do uchwały składu 7 sędziów Sądu Najwyższego z 25 lutego 2016 r.*, I KZP 20/15, *Palestra* 2017, nr 1-2, s. 173.

- Popiel M., Tokarska M., *Glosa do uchwały składu 7 sędziów Sądu Najwyższego z 25 lutego 2016 r.*, I KZP 20/15, Palestra 2017, nr 1–2.
- Stefański R.A., *Prawo odmowy zeznań w nowym kodeksie postępowania karnego*, „Prokuratura i Prawo” 1998, nr 7–8.
- Tarnowska D., *Udział osoby najbliższej w postępowaniu karnym*, „Prokuratura i Prawo” 2008, nr 12.
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r., Kodeks karny (tj. Dz.U. z 2025 r. poz. 383 ze zm.).
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997r., Kodeks Postępowania Karnego (tj. Dz.U. z 2025 r. poz. 46,304 ze zm.).
- Wierzchosławski S., *Przeobrażenia demograficzne współczesnej Europy i perspektywy jej rozwoju*, [w:] *Studia Europejskie*, red. R. Domański, Poznań 1993.
- Wiśniewski C., *Osoba najbliższa w polskich kodeksach karnych*, „Miscellanea Historico – Iuridica” 2014, t. 13, z. 2.

Orzecznictwo

- Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 4 lutego 2010 r., V KK 296/09, OSNKW 2010, nr 6, poz. 51.
- Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 4 marca 2015 r., IV KO 98/14, OSNKW 2015, nr 8, poz. 67.
- Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 21 maja 2002 r., III CZP 26/02, OSNC 2003, z. 2, poz. 20.
- Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 20 listopada 2009 r., III CZP 99/2009, OSNC 2010, nr 5, poz. 74.
- Uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 25 lutego 2016 r., sygn. akt I KZP 20/15.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 5 września 1973 r., IV KR 197/73, LEX nr 63773.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 15 października 1975 r., V KR 93/75, LEX nr 63538.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 10 listopada 1976 r., V KR 184/76, OSNKW 1977 nr 3, poz. 27.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 5 listopada 1981 r., I KR 240/81, OSNKW 1981 nr 12, poz. 73.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 31 marca 1988 r., I KR 50/88, OSNKW 1988, nr 9–10, poz. 71.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 23 lipca 2008 r., V KK 12/08, LEX nr 438485.
- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Lublinie z dnia 30 grudnia 1997 r., II AKa 51/97, Apel.-Lub. 1998, nr 1, poz. 7.
- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Szczecinie z dnia 21 grudnia 2006 r., II AKa 157/06, Lex nr 283401.
- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 28 października 2009 r., II AKa 176/09, LEX nr 570556.
- Wyrok Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z dnia 31 października 2023 r., II AKa 359/23, LEX nr 3672999.